

Orvosok, gyógyszerészek és legközelebbi hozzátartozóik sírkövei a Házsongárdi temetőben a 18. sz. közepéig

Gaal György

Protestáns Teológiai Intézet – Kolozsvár

Mormintele medicilor și farmaciștilor din sec. 17–18., aflate în Cimitirul Central din Cluj

Cimitirul Central "Házsongárd" din Cluj s-a deschis în 1585 și funcționează și astăzi. De-a lungul secolelor, mulți medici și farmaciști au fost înmormântați în acest renumit cimitir. Din păcate majoritatea monumentelor funerare vechi au fost distruse în ultimii ani. Dar textul unora le cunoaștem din notițele unor cercetători. Această lucrare prezintă pietrele funerare și inscripțiile celor mai vechi morminte din cimitir legate de medici sau farmaciști.

Cuvinte cheie: istoria medicinei, cimitirul Házsongárd, mormintele medicilor și farmaciștilor

Physicians' and Chemists' Gravestones from the 17th and 18th Centuries in the Central Cemetery from Cluj/Kolozsvár

The Central Cemetery (called also "Házsongárd" Cemetery) of Cluj/Kolozsvár was opened in 1585 and is still in use. Through the centuries many doctors and chemists were buried here. In the last decades most of the old tombstones were destroyed, but a great number of them was copied by some explorers. This study presents the oldest tombstones referring to physicians or chemists.

Keywords: history of medicine, "Házsongárd" Cemetery, Physicians' and Chemists' Gravestones.

Orvostudományi Értesítő, 2008, 81 (1): 62-66

www.orvtudert.ro

A 17–18. század Erdélyében nagyon kevés volt az orvos. Csak külföldi, főleg itáliai, német, holland egyetemeken lehetett hosszas tanulmányozás eredményeként orvosdoktori diplomát szerezni. Többnyire a protestáns egyházak, módos főúri családok támogatásával juthattak ki a fiatalok külsországi peregrinációra, ahol elsősorban a filozófiai és teológiai ismereteik gyarapítására kellett összpontosítaniuk. Néhányukban azonban felébredt a természettudományok iránti érdeklődés, s ezek beiratkoztak az orvosi karra, de közülük is csak kevesen szereztek az orvostudományok gyakorlására és oktatására feljogosító diplomát. Ezek azután Erdélybe visszatérve – egyházuk elvárásának megfelelően – rendszerint tanári állást vállaltak, s csak szabad idejükben foglalkoztak gyógyítással. Az orvosi munka még nem biztosított állandó megélhetést: csak a fejedelmek, főurak hívtak betegség esetén orvost, a szegényebb rétegek megelégedtek a kirurgus (seborvos), borbély vagy éppen a bábaasszonyok segítségével. Egyik-másik kollégiumi tanár azonban olyan keresett orvos lett, hogy elhanyagolta a tanítást, sőt fel is mondta tanári állását [1]. Az orvoskodás tulajdonképpen akkor vált főfoglalkozássá, mikor a városok, majd a megyék orvost alkalmaztak. Erdélyben az első ismert városi „fizikus” az 1481-ben említett szebeni Jakab mester volt, Andreas Seling 1490 és 1524 között töltötte be a száz fővárosban ezt a tisztséget. Brassóban a Ferrarában diplomát szerzett Paul Kyr volt az első városi orvos 1536–1588 között [5]. Kolozsvárt 1673-ban alkalmaztak először városi orvost az unitárius Pétsi András személyében. Ő Páduában szerzett orvosdoktori diplomát 1659-ben, s miután nyolc évig Szebenben gyakorolta mesterségét, meghívták Kolozsvárra 1689. augusztus 26-án halt meg [1], 29-én díszes temetésben részesült.

Nem csak Pétsi, hanem a korszak valamennyi kolozsvári orvosának és gyógyszerészenek a hamvait a Házsongárdi temető fogadta be. Ez az 1585-ben megnyitott híres sírkert, az erdélyi magyarság panteonja évszázadok óta befogadja a város közrendű és tudós halottjait, s kőbe vésve hosszú ideig megőrzi emléküket [3]. Napjainkra a 19. század előtti

sírkövekből nagyon kevés maradt fenn, a 20. század közepétől kezdve a régi kövek többségét összetörték, bezúzták. Szerencsénkre Nagyajtai Kovács István 1849 táján [7], Kohn Hillel és Zsákó Gyula 1911-ben [6] valamint Herepei János az 1920-as években [4] a legrégebbi kövek feliratát lemásolta, az utóbbi a kövek részletes művészettörténeti leírását is rögzítette. Dolgozatunk első sorban ezekből a jegyzékekből emeli ki az orvosokra, gyógyszerészekre vagy legközelebbi hozzátartozóikra vonatkozó feliratokat, kiegészítve a még most is álló kövek adataival. A 19. századnál korábbi kövek két típusba sorolhatók: koporsófedél alakúra faragott tumbák, illetve hasáb alakú ereszes kövek. A rangosabb, tudós embereknek rendszerint tumbát állítottak, melynek egyik oldalára jelvényt, címet faragtak ki, s melléje latin nyelven vésték be az illető életrajzi adatait. A kő másik lapjára vagy a feleség felirata került, vagy pedig disztichonos dicséző vers. Az ereszes kőre rendszerint rövidebb, életrajzi adatokat rögzítő felirat került. A feleségek esetében a felirat gyakran magyar nyelvű volt [3, 4]. A kövek illetve feliratuk szövege az erdélyi orvos- és gyógyszerészettörténet értékes dokumentumai.

1. **Borbély István** (=1634) vagy latinosan Stephanus Tonsor nevét talán csak sírkőfelirata őrizte meg [7]. Pedig úgy tűnik, ő volt az első Kolozsvárt, aki orvoslásból élt. Koporsó alakú kövének egyik oldalán a 12 soros latin hexameteres felirat elmondja, hogy tordai eredetű unitárius nemzetségből származott, 50 évet élt, a párkák 1634-ben vágták el élete fonálát. Az orvostudományok jeles művelője volt, kedves a főrendűek előtt is. Felesége, Erdélyi Anna szomorúan állíttatta síremlékét. A kő déli oldalán serpenyős mérleget tartó kezét ábrázoló jelvényt faragtak ki, ezzel is utalva a gyógyító mesterségre. Semmilyen adatunk sincs arról, hogy melyik egyetemen szerezhette diplomáját.

2. **Csanádi Pál** (=1636. december 3.) unitárius kollégiumi rektor majd püspök hatalmas, 225×96 cm-es alapzatú, 54,5 cm magasságú koporsó alakú köve a II. A parcella délnyugati szögletében feküdt: kár, hogy nem szállították el megőrzésre [1, 4]. Déli oldalán 15 soros disztichonos

dicsérő vers volt olvasható, az északi lapon pedig négy disztichonban és egy adatközlő sorban az életrajzi információk. Az utóbbi részt közöljük:

HIC SITVS EST ADMODVM REVERENDVS ET CLARISSIMVS
VIR PAVLVS TSANADI QVI POSTQUAM PRIMVM IN HOC
GYMNASIO CLAVDIOPOLITANO PRIMA[R]II RECTORIS MVNOS ANNOS
XXIV CIRCITER CVM SVMMO STVDIOSAE IVVENTVTIS
EMOLVMENTO GESSISSET .POSTEA SVPER INTENDENTIS ETIAM
OFFICIO ANNOS IV .SVMMA CVM VIGILANTIA PERFVNCTVS ESSET
ET HAC MISERIAM VALLE MAGNO CVM TOTIVS CIVITATIS LVCTV
AD BEATISSIMAM COELESTIS FLORIAE REQVIEM TRANSLATVS
EST ANNO 1636 .3 .DECEMBRIS. AETATIS SVAE 65.

Eszerint a nagytiszteletű és híres-neves Tsanádi Pál nyugszik itt, aki miután az itteni kolozsvári gimnázium főigazgatójaként szolgált 24 éven át – nagyban elősegítve a tanulóifjúság képzését –, a püspökséget viselte 4 évig – a legnagyobb éberséggel teljesítve feladatát – az egész város legnagyobb gyászára ebből a nyomorúságos völgyből a boldog mennyei virágoskertbe áttételezett 1636. december 3-án, 65 éves korában. Meglepő, hogy a kő déli lapján nem a papnak, püspöknek kijáró nyitott könyv, a Biblia szerepel jelképként, hanem az orvosokhoz illő jelvény: az olaszkozorúban botra támaszkodó alak, a botra kígyó tekerőzik, miközben az alak bal kezében kerek csészét tart, amelyből lángcsóva csap fel. Ez a jelvény pótolja azt, amire a feliratban nincs utalás: Csanádi keresett orvosdoktor is volt. Csanád megyéből Kolozsvárra származott erszénygyártó fiaként született 1572-ben, itt végezte középfokú tanulmányait, majd öt évig olasz egyetemeken tanult, ahol doktorátust is szerzett. Úgyhogy a sírjából 1841-ben a napvilágra került aranyozott azonosító tábláján a túlvilágiak pontosabb tájékoztatására ki is írták: „Paulus Czianadi Claudiopolitanus Philosophiae ac Medicinae Excellentissimum Doctor” (kolozsvári Csanádi Pál, a bölcsészet és orvostudomány kitűnő doktora). Hazatérte után, 1608-ban választották rektorul. A tanítás mellett keresett orvosa volt a városnak és Erdélynek. Az ország legelőkelőbb családjai igényelték segítségét.

3. **Ifjú Hertel Péter** (=1647. április 5.) és Balási Késcsináló Jakab özvegyének közös koporsó alakú köve a 17. század közepének egyik legérdekesebb síremléke. Herepei János találta meg 1925-ben az I. C parcellában [4]. Jól gördülő magyar disztichonjait lemásolta, s ezzel több személy emlékét is megőrizte az utókor részére. A déli oldalon a 26 esztendősen elhunyt Hertel Péter felirata volt olvasható, a fiatalember a vallásalapító Dávid Ferenc és az író-nyomdász Heltai Gáspár dédunokája volt. Számunkra érdekesebb az ő – vele egyidőben elhunyt – nagyanyjának az északi lapra felvett verszete:

EZ ROVID ELETTEL ELETEM VEGERE SIETVEN
HATVAN HAT EZTENDOM BETEGESVLVE VEVEM
HAZASTARSA VALEK BALASI KESCZINALO IACABNAK
BERNAD DOCTORNAK KATA LEANYA VALEK
EOZVEGYSEGNEK AGYAT TIZTAN VISELVEN ELETTEL

ITT NYVGZOM MIDON HALALLAL INDVLOK EL
FOLDRE SZVLETTETVEN IVTASOM IORA VEGEZTEM
MEG HALASOMBAN CHRISTVS OROK ELETEM

Tehát itt Bernád doktornak a hatvanhat esztendő korában elhunyt Kata lánya, Balási Késcsináló Jakab özvegye nyugszik. Jacobinus Bernád Kolozsvár egyik tekintélyes polgára, orvosdoktor volt. Családja Berethalomról származott, ő 1564. május 6-án iratkozott be a wittenbergi egyetemre, valószínűleg több helyen végezte teológiai, bölcsészeti és orvosi tanulmányait. 1574-ben már Kolozsvárt az unitárius főiskolában kollaborátor, az Óvárban háztulajdonos. Bernád doktor gyakorló orvosként működött, gyógyszereszkedett is. Így történhetik meg, hogy 1600-ban tintát vesznek tőle. Tekintélyére jellemző, hogy 1587-ben a Báthory Zsigmond által Lengyelországba menesztett héttagú bizottság egyik tagja. 1588 őszén felekezete – fejedelmi engedéllyel – azért indította útnak, hogy az unitáriusok számára rangos oktatókat, lelkészeket toborozzon. Felső-Magyarországon át Lengyelországba ment, s ott talált rá a nézetei miatt Hollandiából elűzött Erasmus Jánosra, akit Kolozsvárra hozott. Bernád doktor orvosi tevékenységéről nem maradt fenn adat, halálát az unitárius harangozási jegyzőkönyvbe 1602. október 7-én jegyezték be. Három gyermekéről tudunk. Fia, Jacobinus János (1574?–1603) rövid élete ellenére is jeles író-költő és politikus lett. Lányai egyike Balási Késcsináló Jakab mesteremberhez ment férjhez, őrá emlékeztet e kő.

4. **Lorenz Stegman** (=1650. október 3.) koporsóköve bátyának, Joachim Stegmannak a kolozsvári unitárius tanintézet 1633-ban elhunyt rektorának a hasonló köve mellett feküdt, mindkettő latin feliratát Nagyajtai Kovács István jegyezte le [7]. A Lorenz töredékes feliratból kitűnik, hogy az orvostudományok és a bölcsészet doktora volt, aki a kozákok elől menekülve Kolozsvárra jött, ahol két év után, 1650. október 3-án, 42 éves korában elhunyt. Egy fiú- és egy leánygyermek is a sírba került. Andrzej Lachowski vagyis Lachovius András lengyel unitárius pap 1676-ban így jellemezte pályafutását: „Ez a Stegman volt az, akit hazájából, a brandenburgi Marchiából ünnepélyes szertartások közepette meghívtak Kis-Lengyelországba a rakóvi nagyhírű iskola igazgatására, és azt vezette és kormányozta a legszebb sikerrel mindaddig, míg a keresztény unitáriusok ellenfelei tőlük ezt az iskolát a legszörnyűbb igazságtalansággal el nem vették, erővel el nem rabolták. Ezután az orvosi tudománynak szentelte magát, mert valaha ezt is behatóan tanulmányozta, sőt az akadémiákon a szokásos szertartások közt annak tanítására is fölhatalmazást nyert. Szerencsés sikerű gyógyításaiért mindenki előtt kedves volt, és mindenfelé nagy hírnek örvendett. Nagy tekintélye, virágzó hírneve tiszteltté tette őt Lengyelországban, míg ott tartózkodott. Miután székhelyét áttette ide, itt is ugyanolyan szerencsének és hírnévnek örvendett, mígnem végnapját itt befejezte, és letette halandó porsátorát”. A szöveget Kénosi Tözsér–Uzoni Fosztó egyháztörténete őrizte meg. Sajnos, arról nincs híradás, hogy „Laurentius Stegmantius” melyik egyetemen szerezte diplomáját.

5. *Sopronyi György gyógyszerész fia* (=1674. január 7.) igen szerény kis kő alá került a III. B parcella közepe táján a keleti kerítés közelében. A töredezett követ már a Kohn-Zsakó összeírás is számba vette, Herepei megpróbálta feliratát is értelmezni [4, 6]:

G : D : GEORG :
SOPR : QVI DIE
7 . IAN . J674
IN D[OMI]NO PLACI
DE OBDORM[I]
VIT : ...

A rövidítésekkel tele szövegből az tűnik ki, hogy egy bizonyos Sopronyi György nemzeti úr (*Generosus Dominus*) vagy hozzátartozója 1674. január 7-én az Úrban csendesen elaludt. Herepei a városi számadáskönyvekben lelte meg Sopronyi György patikárius nevét, s arra is adatot talált, hogy elődjét 1664-ben temették el. Minthogy Sopronynak 1674-ben az első, 1678-ban a második feleségét temetik, arra a következtetésre jut, hogy itt csak egy kisfia nyugodhatik a városi gyógyszerésznek. Ezt megerősíti a kő kis mérete is: ilyen a gyermekeknek állítottak. A Sopronyi név különben a nyugat-magyarországi származásra utal, Kolozsvár gyógyszerészei mind onnan vagy Szepesség vidékéről jöttek a 18. századig. De valószínűleg helybéli lányokat vett feleségül, mert azok unitáriusok voltak. Eszerint a sírfelirat első két sora is hiányzik, mely rámutathatott, hogy itt a fiacskája nyugszik Sopronynak (*Hic situs est filioli...*). Különben az 1573-ban alapított városi gyógyszertár első név szerint ismert gyógyszerészéről 1591-ből van adat, akkor telepedett ide Adam Schacht Lipsen, aki nevéből ítélve lipcsei származású lehetett. 1600-ban már új patikáriust fogadott a város. 1612-ben pedig a városi patika „építéséről” intézkednek: bizonyára renoválják vagy bővítik. Helye a piactéren, a templom körüli épületek közt volt. Sopronyi személyéről nem maradt fenn több adat. A temető e patika vezetői közül rajta kívül még Fojt Jakab nevét őrizte meg [4, 8, 12].

6. *Kolozsvári Dimián Pál* (=1720. január 4.) koporsó alakú sírköve az I. C parcella északkeleti szegletében állott, latin sírverseit többen is lemásolták, Herepei 1925-ben írta le a követ, 1941-ben már nem találta [4]. Ő a latin feliratot adja, mi a Wespriemi István életrajzgyűjteményében közölt verses magyar fordításból [14] az északi lap szövegét:

Azt kérde, ki valék: ősim vezetékneve Dimien,
jóhírű név, s Pál volt nekem egyénnevem itt.
Ősi Kolozsvár szült, nevet és állást ez adott volt,
itt lesz sírhelyem is, hol nyugalomra lelek.
Iskolarektorként harminc évig magyaráztam
Isten ígét, amint szentirat írja híven.
Orvoslást is űzék. Négyszer nősültem, azonban
drága utódimból élve biz egy se maradt.
Háromszor jártam nyugaton, csókolva királyt is,
most meg a holtország zsarnoka lett az uram.
Évtizedig hitigaz plébánosa voltam a népnek:
bízva megyek Krisztus trónusa, széke elé.

A déli lapon a felirat előtt olaszkoszorúban legyezős lombú fára kígyó tekeredett, vele szemben pedig lépő kétfarkú oroslán jobbában egyenes kardot tartott. Ez a nemesi címer és az orvosi jelvény kombinációja. A túloldalon a felirat mellett mélyített alapon a csukott könyv, a Biblia volt kifaragva, jelezve, hogy papi személynek készült a sírkő. Dimián Pál az unitárius iskolatörténet egyik legjellegesebb személyisége, de mint orvos is jelentős [1]. Kolozsvárt született, Tordán és szülővárosában végezte iskoláit, senior is volt. 1682 tavaszán az egyház költségén külföldre küldik egyetemi tanulmányokra. Június 30-án iratkozott be Leiden egyetemének bölcsészeti karára, de azután az orvosi karra is járt. 1689. március 14-én védte meg nyomtatásban kiadott disszertációját az emberi test keletkezéséről, működéséről és elpusztulásáról. „A kísérletes módszer elkötelezett híve... Olykor nemcsak valós, hanem egyenesen korszerűnek tűnő meglátások is felcsillannak művében” – állapította meg Spielmann József [13]. Az Unitárius Kollégium könyvtárában egykor meglévő diplomáját Pataki Jenő ismertette [9]. Ez feljogosította tulajdonosát, hogy orvosi tanszéket töltsön be, az orvosi eljárásokat magyarázza és gyakorolja, s valamennyi orvosnak járó kiváltságból részesüljön. 1690 januárjában ért haza, s már február 15-én beiktatták a kollégium rektori hivatalába: a legfőbb jóról, az önmegtartásról mondott székfoglaló beszédet. Harminc évig, a legnehezebb időkben vezette az iskolát. Neki kellett átvészelnie a nagypiaci templom 1716-os elfoglalását, s az iskola 1718-as átköltöztetését a Belső Magyar utcába. Az ő érdeme, hogy az iskola túlélte a kuruc-korszakot és a többszöri költözködést. A tanítás mellett állandóan orvoskodott is, sőt a püspök 1710-ben bepanaszolta a konzisztóriumnál, hogy betegek kezelése miatt elhanyagolja a tanítást. Különösen a pestisjárványok idején (1710, 1712) akadt sok dolga. Végül maga is az 1719/20-as járvány áldozata lett, minden szertartás nélkül temették el. Wespriemi így jellemezte: „A jeles Bod Péter a Magyar Athenas 145. lapján levő cikkben azt írja ugyan róla, hogy a test jövőre feltámadása tekintetében ingatag álláspontot foglalt el, sőt egyáltalán nem is hitte, de hitfelei ország-világ előtt mind azt állítják, hogy ez csak a kaján tömegben elterjedt alaptalan mende-monda” [14].

7. *Fojt Jakab* (=1723. január 26.) tumbája a második kolozsvári gyógyszerészre emlékeztető sírkő. A 183×87 cm-es alapú koporsó alakú követ 2003-ban a Házsongárd Alapítvány restaurálta áthelyezte a g keresztút mellett védettebb helyre. Egykori déli oldalán csücskös alapú pajzsban medve áll, két első lábával tartott mozsárütővel kétfülű mozsárban gyógyszert tör. Ez a gyógyszerész-jelvény, mellette a latin disztichonos vers.

Bölcs megállapítása: az idő magával hozza a halált, mely ellen nincs a gyógyszerész kertjében szer, ami használhat. Amíg az orvostudomány segíthet, az orvos boldog lehet: a halál a fájdalom gyógyítója, ez az ellenszere a te gyógyászatodnak is. Azt is megtudjuk, hogy gyakran és örömmel adta pirulákban a szert, mit Galenus és a kémia előírt, mókushoz hasonló ügyességgel keverte őket. A túloldalon alexandriusban írt magyar vers olvasható, főleg életrajzi adatokkal, a kő szélén pedig két gyermek alakja van kifaragva mélyített

négyszögben. Az északi lap magyar szövege:

A[NNO] 1723 26 JAN[UARII]
FOJT JAKAB VOLT NEVEM, EPERJEST SZVLETTEM,
NEGYPVENNEGY ESZTENDOT TOT ROVID ELETEM,
DE ABBAN IS ENNEK S SOK SZEGENYNEK ELTEM
ARVA S EÖZVEGY ELÖT AJTOT BE NEM TETTEM
TIZENKET ESZTENDOT HOCZ SARAVAL LAKTAM,
DE CSAK [E]GY NAPJAIM SOHA MEG NEM UNTAM,
KIRE S KET ARVAKRA SZOMORU GYASZT HATTAM,
KÉT F[IA]MAT PENIGH MAGAMIS SIRATTAM.

Ezek szerint a csak 44 évet élt Fojt 12 évig élt házasságát Hocz Sárával. A Hocz család több generáción át követhető a kolozsvári polgárok jegyzékében [4]. Szász reformátusok voltak. A szóban forgó Sára először Fleps János szász lutheránus pap felesége volt, annak halála után ment férjhez a gyógyszerészként itt letelepedett Fojthoz. Sára asszony aztán 1735-ben újra férjhez ment Schwartz Sámuel (Sándor?) városi gyógyszerészhez, aki az evangélikus egyházközség gondnoka is volt, s 1749. december 6-án hunyt el 49 évesen (temetési kártája is fennmaradt!). A sírkő érdekessége, hogy – barokk hatásra utalóan – betűi domborodóan vannak az alap mélyítésével kifaragva [8, 12].

8. **Gejza János** (=1734. május 12.) koporsó alakú kővének töredékes latin feliratát csak Nagyajtai Kovács István másolatában ismerjük [7]. Az 1661-ben vallási üldözés miatt Kolozsvárt letelepedett lengyel Gejzanovics családból való. A második generáció tagjaként már Erdélyben született 1692 körül. Iskoláit Kolozsvárt végezte, 1720–1726 között szenior. 1726 nyarán indul külföldi tanulmányútra, októberben a lipcsei egyetemre iratkozik be, 1729 januárjában Rostockban diák, de közben holland egyetemeken is tanulhatott. Erre utal kőve északi oldalának életrajzi disztichonja, mely Kiss András fordításában így hangzik:

...Akit belga öl és német akadémia melengett.
A halál fősvény keze emelte ezt a sírhantot.
Istennek negyvenkét esztendőt élt itt,
A Léthén hát a Krisztus ítélő trónja elé járult.

1729 decemberében érkezett haza, valószínűleg orvosdoktori diplomával. 1730 végén meghívták a kollégiumba lektornak, de csak március végén tudta állását elfoglalni, mert addig Rhédey Ádám gyógyítása kötötte le. Székfoglaló beszédét Marsról és a művészetekről tartotta. Keresett orvos volt, korai halálát talán szándékos mérgezés okozta.

9. **Pataki Sámuel felesége, Dálnoki Mária** (=1750. június 30.) szerény kis ereszes kő alatt nyugodott a II. C parcella keleti szélén, az út közelében, a Pataki-sírok közt. Ez az 1990-es években még látható volt [2, 10]. Keleti lapján e magyar feliratot hordozta:

IT FEKSZIK BEZARVA
DALNOKI MARIA PATAKI
SAMUEL DOCTOR ELETE
PARIA MEGADATOTT

NEKI DITSŐ KORONAJA
FELTAMADASARA MEG
VALTOJAT VARJA
MDCCL DIK ESZTENDÖBEN
JUNIUSNAK XXX DIK NAPJAN

A Pataki család egyik őse 1638 őszén vándor szabólegényként érkezett Kolozsvárra, s származáshelyéről nevezték el Pataki Szabó Istvánnak. Tekintélyes polgárcsaládból nősült, s az ő István fia már Teleki Mihály pártfogoltjaként holland és német egyetemeken tanul, lelkész lesz. Két házasságából 12 gyermeke születik [4]. Az 1692. január 1-jén világra jött Pataki Sámuel az első orvos a családban. 1735-ig vezetett naplója pontosan rögzíti életútját [11]. 1712-ig a Teleki családnál szolgál, azután Teleki Pál fia, Ádám mellett nevelő, s vele együtt a kolozsvári Református Kollégium diákja. 1720 őszén indul külföldi egyetemekre: Utrecht, Leiden (itt Boerhave tanítványa), Odera-Frankfurt, Halle főbb állomásai. Az enciklopédikus tudás mellett az orvostudományban szakosodik. 1726-ban ér haza, s október 1-jén feleségül veszi az 1709-ben született Dálnoki Máriát Désen, s ott le is telepszik. A székely eredetű Dálnoki család akkoriban már Dés patricius rétegéhez tartozik [4]. Így Pataki páciéntúrája gyorsan kialakul, 1728 áprilisában Belső Szolnok megye rendes orvosául választják. Később református kurátor, városi tanácsos lesz. 1738-ban költöznek át Kolozsvárra, s itt 1743-ban a város hivatalos orvosává nevezik ki. De vidékre is gyakran hívják arisztokrata családokhoz. A szegényeket ingyen kezeli, gyógyszerekkel látja el. Kérdemli az Aesculapius Dacicus elnevezést. Írt néhány latin nyelvű orvosi értekezést, betegeiről jegyzőkönyvet vezetett. A Dálnoki Máriával kötött házasságból született II. Pataki Sámuel (1731–1804), ennek fia, III. Sámuel (1765–1824), valamint az ettől született Pataki Dániel (1804–1871) vitte tovább az orvosi hivatást. A két utóbbi Erdélyország főorvosi tisztségét is betöltötte [2]. A dinasztiaalapító I. Sámuel sírkövét – ha volt is – senki sem írta le. A következő nemzedékeknek viszont a Házsongárdban megmaradt az emlék-kőve.

A felsorolt kilenc kőből mára már csak egyetlen egy látható, a többiekéről még fényképfelvétel sem maradt. Így is, szövegüknek köszönhetően fényt vetnek a gyógyítás tudományának korabeli helyzetére, megbecsülségére.

Irodalom

1. Gaal Gy. - *Orvosdoktorok a kolozsvári Unitárius Kollégium tanári karában*, EME Orv. Értesítő, 1996, 69: 299–304.
2. Gaal Gy. - *Pataki Jenő, Erdély első orvostörténésze*, Erdélyi Múzeum, 1994, 56: 28–44.
3. Gaal Gy. - *Tört kövön és porladó kereszten*, Stúdium Könyvkiadó, Kolozsvár, 1997.
4. Herepei J. - *A Házsongárdi temető régi sírkövei*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1988.
5. Huttmann A. - *Medizin im alten Siebenbürgen*, Hora Verlag, Hermannstadt/Sibiu, 2000.
6. Kohn H., Zsákó Gy. - *A kolozsvári Házsongárdi temető sírkövei*

- 1700-ig, Kolozsvár, [1911]
7. Kovács S. - *Unitárius nagyjaink sírkövei a Házsongárdi temetőben*, Keresztény Magvető, 1994, 100: 97–105.
 8. Orient Gy. - *Az erdélyi és bánáti gyógyszerészet története*, Kolozsvár, 1926.
 9. Pataki J. - *Dimién Pál diplomája*, Revista Medicală–Orvosi Szemle, 1933, 6: 289–290.
 10. Pataki J. - *Pataki Sámuel (secundus)*, Revista Medicală–Orvosi Szemle, 1928, 1: 14.
 11. Pataki J. (közl.) - *Pataki Sámuel naplója*, Erdélyi Orvosi Lap, 1922, 3: 18–24. sz.
 12. Péter H. M. - *Az erdélyi gyógyszerészet magyar vonatkozásai*, EME, Kolozsvár, 2002.
 13. Spielmann J. - *A közjó szolgálatában*, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1976, 87.
 14. Wessprémi I. - *Magyarország és Erdély orvosainak rövid életrajza*, II. Budapest, 1962. 120–126.